

LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNĒRĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

ĒNU EKONOMIKA LATVIJAS BŪVNIECĪBAS NOZARĒ 2015-2016

Dr. Arnis SAUKA

E-pasts: arnis.sauka@sseriga.edu

Būvniecības produkcijas apjoma izmaiņas 2016. gadā salīdzinoši ar 2015. gadu (CSB, 2017)

	Pavisam (faktiskajās cenās, milj. eiro)	
	2016. gadā	2016. gadā, salīdzinot ar 2005. gadu, %
Kopā	€1425,90	-17,80
Tai skaitā:		
Dzīvojamās mājas, kopā	234,6	2,0
Nedzīvojamās ēkas, kopā	610,9	- 4,0
Inženierbūves, kopā	580,4	- 33,3

LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNĒRĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

SSE RIGA

Darba ņēmēju skaita dinamika, 2014- 2016. gadā

(VID apkopotā informācija)

Vidēji gadā	
VALSTĪ	
2014. gads	794 103
2015. gads	793 547
2016. gads	791 763
Būvniecības nozarē	
2014. gads	59 094
2015. gads	55 966
2016. gads	51 778
Pie LBP biedriem	
2014. gads	3032
2015. gads	3029
2016. gads	2807

LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNERĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

SSE RIGA

VID administrētie kopbudžeta ieņēmumi

(VID apkopotā informācija)

PERIODS	APSKATĀMĀ KOPA	Uzņēmuma ienākuma nodoklis	PVN	Sociālās apdrošināšanas iemaksas	Iedzīvotāju ienākuma nodoklis	Mikrouzņēmuma nodoklis	Pārējie nodokļi un maksājumi	VID administrētie kopbudžeta ieņēmumi kopā
2016.	Būvniecības nozare	26,00	-50,04	138,98	79,61	7,17	9,67	211,38
	LBP biedri	2,53	-10,90	13,65	7,55	-	0,49	13,32
	VALSTS	417,74	2018,90	2497,78	1504,43	63,49	1396,98	7899,32
Izmaiņas (2016.-2015.)	Būvniecības nozare <i>milj. EUR</i>	0,85	33,30	-4,50	-3,60	0,40	3,11	29,57
	%	3,4%	-40,0%	-3,1%	-4,3%	6,0%	47,5%	16,3%
	LBP biedri <i>milj. EUR</i>	-2,27	3,84	0,15	-0,54	-	-0,15	1,03
	%	-47,4%	-26,1	1,1%	-6,6%	-	-23,5%	8,4%
	VALSTS <i>milj. EUR</i>	36,75	115,32	170,32	82,24	4,65	130,27	539,54
	%	9,6%	6,1%	7,3%	5,8%	7,9%	10,3%	7,3%

LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNERĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

SSE RIGA

VID skaidrojums:

- “...VID administrēto kopbudžeta ieņēmumu no būvniecības nozares nodokļu maksātājiem pieaugums 2016.gadā, salīdzinot ar 2015.gadu, skaidrojams ar negatīvā pievienotās vērtības nodokļa ieņēmumu samazinājumu.”.

Lursoft dati:

- Būvniecības uzņēmumi nodokļos 2016. gadā samaksājuši par 7,9% vairāk nekā 2015. gadā.

???

- Apjomi mazinās, ēnu ekonomikas apjoms būtiski nemainās. Kādas īstenotās aktivitātes radījušas nodokļu ieņēmumu pieaugumu?

LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNERĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

SSE RIGA

Nodarbināto sadalījums pēc bruto darba ienākumu apmēra 2016. gadā

(VID apkopotā informācija)

Nodarbināto darba ienākumu apmērs

	alga 0 EUR	mazāki par minimālo algu	minimālā alga 370 EUR	no minimālās algas līdz 700 EUR	no 700 EUR līdz 1400 EUR	Virš 1400 EUR
Valstī	6,2%	16,9%	3,9%	30,9%	30,0%	12,0%
Būvniecības nozarē	10,6%	22,1%	3,5%	28,2%	25,3%	10,3%
LBP biedriem	7,4%	7,3%	0,2%	11,6%	45,6%	27,9%

LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNERĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

SSE RIGA

Nodarbināto vidējie mēneša bruto ienākumi, EUR, 2014- 2016. gadā (VID apkopotā informācija)

	2014.gads	2015.gads	2016.gads
VALSTĪ	739	792	837
Būvniecības nozarē	657	717	754
LBP biedriem	1158	1236	1288

Vidējā stundas tarifa likme, EUR, 2016. gadā (VID apkopotā informācija)

	Vidējais nostrādāto stundu skaits vienai darba vietai mēnesī	Vidējā stundas tarifa likme, EUR
Valstī	126	5,84
Būvniecības nozarē	118	6,08
LBP biedriem	139	9,13

LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNERĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

SSE RIGA

Veikts pēc biedrības “Latvijas Būvuzņēmēju partnerība” pasūtījuma, biedrībai BASE sadarbojoties ar Rīgas Ekonomikas augstskolu (SSE Riga).

- Reprezentatīva 251 Latvijas būvniecības uzņēmumu vadītāju un vadošo speciālistu aptauja, kas veikta 2017. gada aprīlī (par situāciju nozarē 2016. gadā). Veic “Latvijas Fakti”.
- Situācijas 2016. gadā salīdzināšanai ar 2015. gadu izmantos 2016. gada aprīlī - maijā veikto pētījumu: reprezentatīva 254 Latvijas būvniecības uzņēmumu vadītāju aptauja (par situāciju nozarē 2015. gadā). Veic “Latvijas Fakti”.
- Ekspertintervijas - situācijas analīzes ar 5 lielo būvniecības uzņēmumu vadītājiem (2017. gada aprīlī)
- Ilgstoša pieredze nozarē un aktīva iesaiste nozares pārstāvniecībā.
- Mērķis iegūt plašāku skatījumu uz ēnu ekonomikas problemātiku būvniecības nozarē.

LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNERĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

SSE RIGA

LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNERĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

GALVENIE REZULTĀTI

**Cik lielā mērā ēnu ekonomika ir problēma būvniecības
nozarē strādājošo uzņēmumu konkurētspējai pasūtījumu
izpildē Latvijā?**

2016

4.8

2015

4.8

**Skalā, 1-7, kur '7' nozīmē, ka ēnu
ekonomika ir ļoti liela problēma, kas
būtiski, negatīvi ietekmē
konkurētspēju**

**LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNERĪBA**

**BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY**

SSE RIGA

**Ēnu ekonomikas apjoms būvniecības nozarē,
Latvija, % no IKP**

2016

38.5%

2015

40.0%

LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNERĪBA

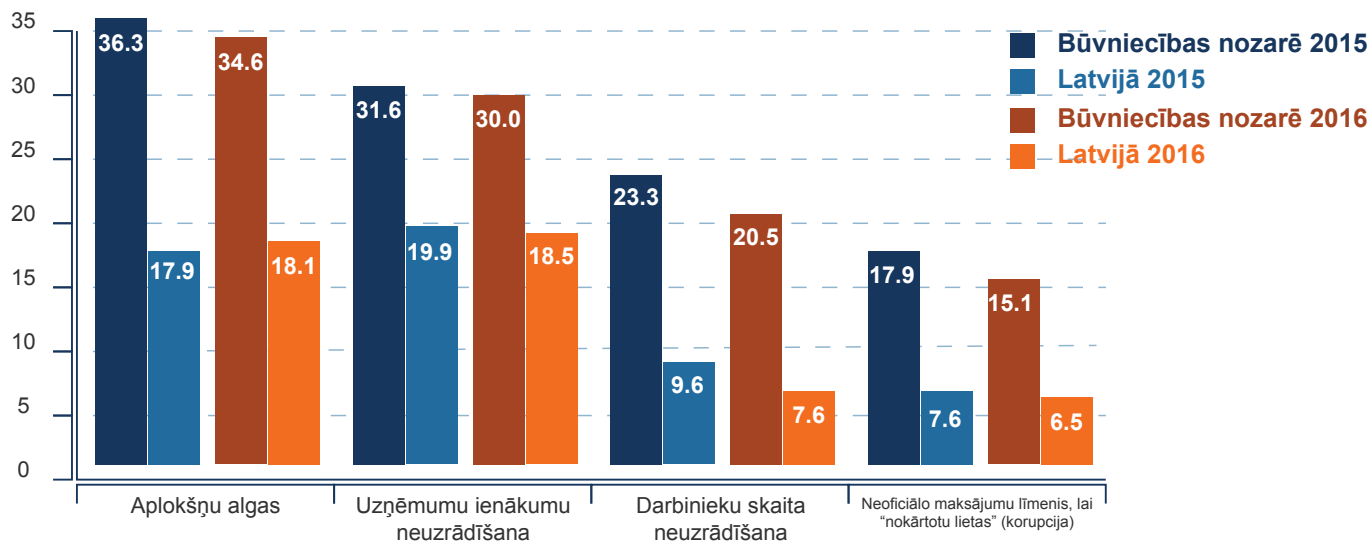
BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

SSE RIGA

Ēnu ekonomikas īpatsvars tās atsevišķās komponentēs. Būvniecības nozares salīdzinājums ar kopējiem rādītājiem Latvijā, 2015. un 2016. gadā

	Būvniecības nozarē		Latvijā	
	2015.gads	2016.gads	2015.gads	2016.gads
Aplokšņu algas <i>(% no faktiski izmaksātās darbinieku algas, vidēji)</i>	36,3%	34,6%	17,9%	18,1%
Uzņēmumu ienākumu neuzrādīšana <i>(Vidējā ienākuma daļa %, kuru uzņēmumi slēpj no valsts)</i>	31,6%	30,0%	19,9%	18,5%
Darbinieku skaita neuzrādīšana <i>(% no attiecīgā gada pārskata gada faktiskā darbinieku skaita, vidēji)</i>	23,3%	20,5%	9,6%	7,6%
Neoficiālo maksājumu līmenis, lai "nokārtotu lietas" (korupcija) <i>(% no attiecīgā gada apgrozījuma, vidēji)</i>	17,9%	15,1%	7,6%	6,5%

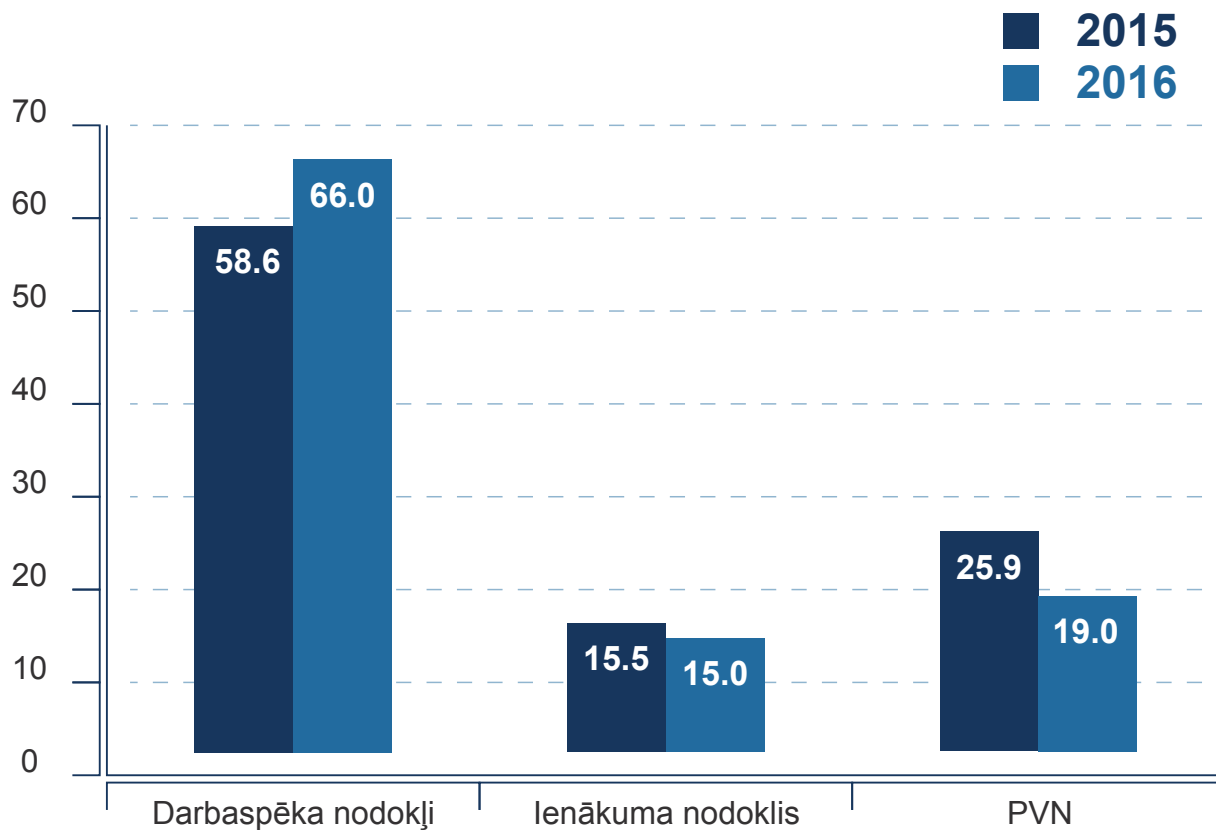
LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNĒRĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

SSE RIGA

No kādu nodokļu nomaksas uzņēmumi Latvijā būvniecības nozarē izvairās visvairāk?

LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNERĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

SSE RIGA

No kādu nodokļu nomaksas uzņēmumi Latvijā būvniecības nozarē izvairās visvairāk?

**Eksperti viennozīmīgi norāda uz
DARBASPĒKA NODOKĻIEM
kā lielāko problēmu!**

Bet arī PVN!

“Lielākā daļa ir algas nodokļi, kas netiek maksāti. Tas ir labi redzams pieejamajā statistikā - tur visu var redzēt VID darbinieki un viņiem ir attiecīgi jārīkojas. Piemēram, ja salīdzinām algu un peļņas līmeni aptuveni 20 Latvijas būvniecības uzņēmumos, kas ir lieli uzņēmumi un pārējos, ir skaidrs, ka kaut kas nav kārtībā.

“Visas šīs PVN shēmas būtībā ir skaidras naudas ieguves mehānisms, kas ir organizētas noziedzības pasākums, ar ko nodarbojas organizēti grupējumi. ***Šie pasākumi – tas, ka tu maksā par fiktīvām precēm un pakalpojumiem un pretī saņem skaidru naudu, tiek no valsts puses piesegti, tas noteikti nav noslēpums.*** Ja šo drastiski aiztaisa ciet, tas būs pozitīvi.”

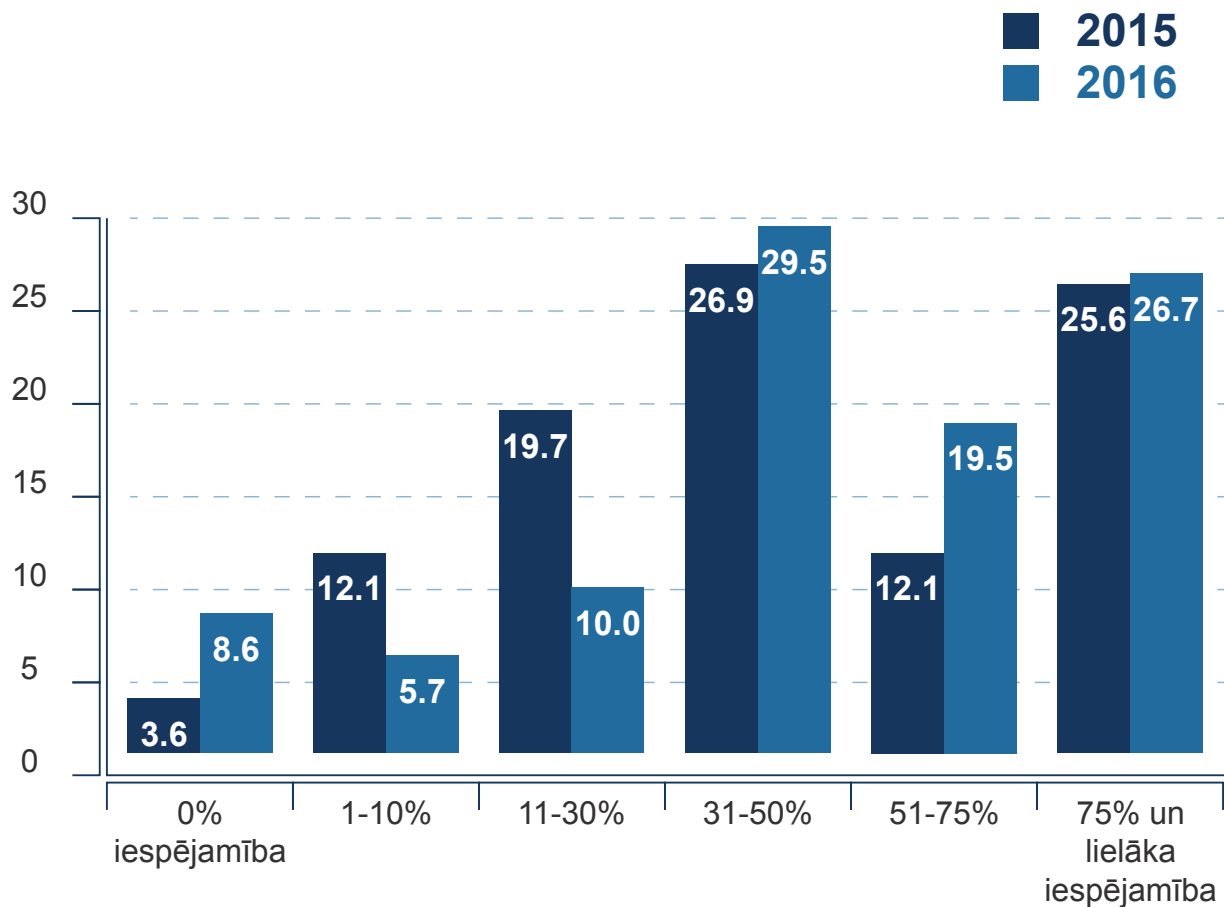
LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNERĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

SSE RIGA

Iespējas tikt pieķertiem, neuzrādot (patieso) darba algu, 2016

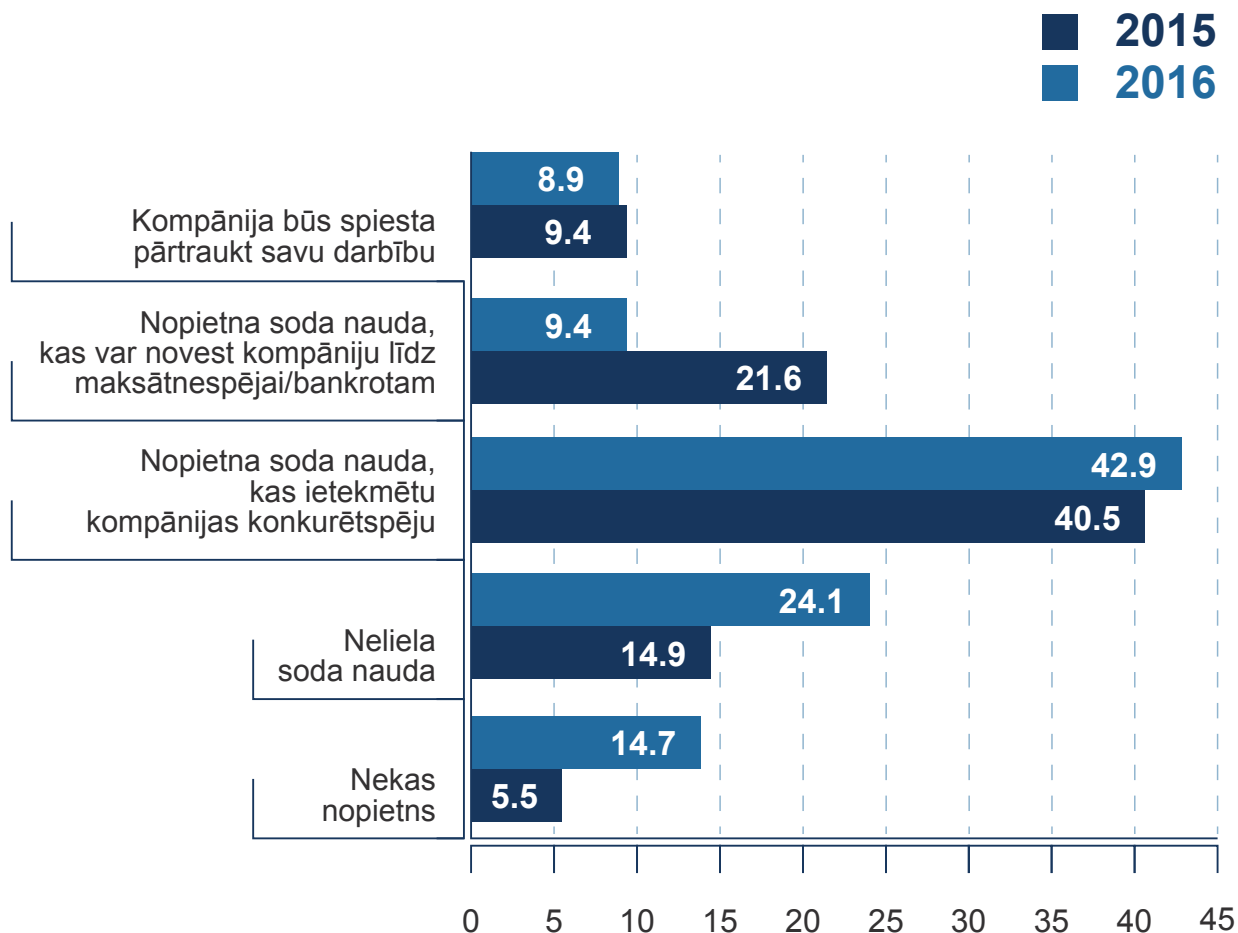
LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNERĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

SSE RIGA

Sekas tiekot piekertiem, neuzrādot ienākumus, 2016

LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNERĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

SSE RIGA

LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNERĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

- I. Būtiskākās ēnu ekonomikas apjomu veicinošās problēmas Latvijas būvniecības nozarē.**
- II. Īstenoto un uzsākto aktivitāšu ēnu ekonomikas mazināšanai Latvijas būvniecības nozarē vērtējums.**
- III. ‘Vēlamās’ un ‘nevēlamās’ iniciatīvas ēnu ekonomikas mazināšanai Latvijas būvniecības nozarē.**

Būtiskākās ēnu ekonomikas apjomu veicinošās problēmas Latvijas būvniecības nozarē

‘1’- pilnībā nepiekrītu, bet ‘7’ – pilnībā piekrītu, ka šī ir starp galvenajām 3-5 problēmām

	2015	2016
Augstas nodokļu likmes	5,9	6,1
Nekonsekventa nodokļu politika	5,8	5,9
Nesakārtota tiesiskā vide - nav efektīva strīdu izskatīšanas kārtība	5,5	5,7
Iepirkumos pārsvarā izmantots “zemākās cenas” princips	5,3	5,7
“Vienas dienas/projekta” uzņēmumu parādīšanās konkursos	5,0	5,5
Iepirkumu rezultātu apstrīdēšanas ļaunprātīga izmantošana	4,6	5,0
Augsta konkurence nozarē	4,7	4,5
Būvprojektu kvalitātes problēma	4,6	4,8
Nesakārtota kontroles sistēma	4,6	4,7
Kontrolējošo iestāžu darbinieku nekompetence	4,6	4,8
Nepilnīgs regulējums būvniecības procesam, tajā skaitā attiecībā uz prasībām būvkomersantiem	N/A	4,8
Vienkārši neredzam jēgu apmaksāt nodokļus (sociālās garantijas, valsts sniegtie pakalpojumi u.c.)	4,1	4,7
Problēmas ar būvvalžu darbu	4,1	4,3
Drastiski sodi un sankcijas	3,8	4,5
Mikro uzņēmumu esamība būvniecības nozarē	3,2	3,9
Nav noteikta adekvāta minimālā alga būvniecības nozarē	N/A	4,2
Nekompetents pasūtītājs	N/A	4,4

LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNĒRĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

SSE RIGA

Ekspti par galvenajām problēmām - ēnu ekonomikas cēloņiem būvniecības nozarē ASĀ KONKURENCE/ APJOMU TRŪKUMS

“Galvenā problēma ir apjomu trūkums. Apjomi krītas, konkurence palielinās, tā ir drastiska. Lai iegūtu pasūtījumus, būvnieki gatavi riskēt ar dažādām darbībām, meklējot dažādus ceļus, kā samazināt izmaksas un nopelnīt. Šobrīd apakšuzņēmēji ir spiesti meklēt jebkādas ceļus, lai kaut kādā veidā saņemtu pasūtījumu no ģenerāluņēmēja.. Un arī ģenerāluņēmējiem neklājas viegli šajā konkurences cīņā....”

“Tas lielā mēra ir plānošanas trūkums, kas ievieš nenoteiktību - diemžēl valstiskā līmenī netiek plānota noslodze būvniecības sektoram un nozarei kā tādai. Divus un vairāk gadus sēžam ar maziem apjomiem, to izjūt pilnīgi visi. Tad vienā brīdī samet tos apjomus tik daudz, ka tu nezini, kā ar to visu lai tiek galā. Piemēram, pasaka, ka nozarei būs nepieciešami 16 tūkstoši papildus darbinieki, lai Rail Baltica projektu realizētu.
Kur tad viņus dabūs- protams, ka vedīs iekšā!
Protams, daļa no tiem cilvēkiem te paliks, ***tas var iespaidot arī Latvijas nacionālo sastāvu...*** ukraiņi jau sen te strādā un labi strādā”.

Ekspti par galvenajām problēmām - ēnu ekonomikas cēloņiem būvniecības nozarē ZEMĀKĀ CENA IEPIRKUMOS

“Pamata lieta ir lētākais iepirkums. ... ***man liekas, ka ceļu būve šī iemesla dēļ ļoti stagnē.*** Jo pasūtītājs pasaka kā būvēt - kādiem jābūt materiāliem, ar kādām tehnoloģijām jābūvē- nevis, ko viņš grib dabūt rezultātā. Līdz ar to ***mums nav iespējamības attīstīt tehnoloģijas.*** Tātad, ar tehnoloģiju palīdzību es nevaru paaugstināt savu konkurētspēju. Materiāli maksā tik, cik tie maksā- visiem praktiski vienādi...”

... Arī darbaspēka efektivitātei ir savas robežas, domāju tās jau tā maksimāli tiek izmantotas. Savukārt darba alga no visa pasūtījuma apjoma ir ap 12-13% ieskaitot vadību- te arī industrija var ietaupīt...”

“Protams, pasūtītājs grib zemāko cenu. Bet tikko kā ir nosacījums ***zemākā cena***, ģenerāluņēmējiem interesē dabūt noapakšuzņēmējiem maksimāli zemu cenu, lai varētu iegūt pasūtījumu. Kamēr tas tā būs, šis kārdinājums mazajām būvfirmām vinnēt pasūtījumus pie ģenerāluņēmēja, nepazudīs.”

LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNERĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

SSE RIGA

Eksperti par galvenajām problēmām - ēnu ekonomikas cēloņiem būvniecības nozarē

ZEMS PROJEKTU LĪMENIS

“Tieša ietekme, sevišķi pie asas konkurences, ir ļoti ***zems projektu līmenis tieši no projektēšanas viedokļa***. Mums ir daudz piemēru Latvijā, kur dēļ zemās projektu kvalitātes tiek apturēti būvdarbi... ***projektēšanas nozari ir jāmēģina sakārtot...*** Tas fundamentāli ietekmē visu būvniecības procesu, jo kvalitatīvs tehniskais projekts ir pamats visai plānošanai gan ģenerāluzņēmējam, gan apakšuzņēmējiem. ... Man tiešām prātā nav neviena projekta- ne piecos, droši vien arī ne desmit gados, kad varētu pateikt: tas ir labs projekts, kur nav problēmu.”

Eksperti par galvenajām problēmām - ēnu ekonomikas cēloņiem būvniecības nozarē

BŪVKOMERSANTU KLASIFIKĀCIJA

“Tas, ka nav klasifikators, ir viens no iemesliem, kāpēc pastāv lielāka ēnu ekonomika būvniecībā. Privātmājas un mazos objektus kā būvē tagad, tur nekā daudz balta nav, visi to zina.”

LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNERĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

SSE RIGA

Īstenoto aktivitāšu ēnu ekonomikas mazināšanai Latvijas būvniecības nozarē vērtējums

Cik efektīvi bijuši līdz šim ieviestie instrumenti ēnu
ekonomikas mazināšanā?

Par 2016. gadā
paveikto

2.8

Par iepriekš paveikto
(līdz 2016. gadam)

3.2

‘1’- ļoti neefektīvi, bet ‘7’- aktivitātes bijušas ļoti efektīvas.

LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNĒRĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

SSE RIGA

Eksperti: par politikas veidotāju īstenotajām aktivitātēm 2016. gadā ēnu ekonomikas mazināšanai

“Situācija nozarē gada laikā, ja ir uzlabojusies, tad ļoti minimāli, jo visi solītie Eiropas projekti un naudas nav pie mums ienākuši. Līdz ar to nekas nevar mainīties.”

“Iepriekšējos gados ir slikti strādāts, ne par velti tagad ir tik daudz visādas iestrādes un idejas, kuras vienā īsā brīdī mēģina ieviest.”

“Pašreiz nekādu lūzuma punktu politikas veidotājiem nav izdevies panākt.”

“Gada laikā uzskatu, ka ēnu ekonomika nozarē nav mazinājusies. Bet visi, kas ir nozarē iesaistīti, saprot, ka valsts šim jautājumam ķersies klāt, ka kaut kas notiks. Būs problemātiski iegūt skaidru naudu, būs pārbaudes, elektroniskā laika uzskaitē, bet līdz šim tas nav rezultējies ar būtisku ēnu ekonomikas mazinājumu.”

LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNERĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

SSE RIGA

Cik efektīvi politikas veidotāji ir strādājuši 2016. gadā, lai īstenotu sekojošas iniciatīvas

Skalā 1-7, kur '1' - ļoti neefektīvi, '7' - ļoti efektīvi

	Vidējais vērtējums
Būvniecības nozares uzskaites pilnveidošana - izstrādāt un ieviest regulējumu, kas noteiktu detalizētāku informāciju būvizstrādājumu pavaddokumentos	4,1
Izstrādāt un ieviest regulējumu administratīvo sodu par pārkāpumiem būvniecībā palielināšanā	3,5
Būvkomersantu klasifikācijas sistēmas ieviešana un sasaistīšana ar Publisko iepirkumu likumu, lai noteikta apjoma būves būvēt varētu tikai attiecīga apjoma un pieredzes uzņēmumi	3,3
Izstrādāt un ieviest regulējumu, kas pilnveidotu administratīvo sodu piemērošanas praksi par pārkāpumiem būvniecībā.	3,3
Izstrādāt un ieviest valsts un pašvaldību pasūtījumos būvniecības standarta jeb tipveida līgumus	3,1
Izstrādāt un ieviest regulējumu par obligāti noteiktas minimālas algas un stundu likmes atbilstoši būvstrādnieku kategorijām un kvalifikācijai	3,0
Izstrādāt un ieviest regulējumu par nodarbināto personu elektroniska reģistrēšana un to kustības uzskaitē būvobjektā	2,9
Izstrādāt un ieviest regulējumu par pienākumu ģenerāluzņēmējam sniegt informāciju par piesaistīto apakšuzņēmēju nodokļu nomaksu vai algu nomaksu un kontrolējošajām iestādēm par apakšuzņēmumiem	2,9
Veicināt atteikšanos no "zemākās cenas" principa piemērošanas publiskajos iepirkumos un pāriešanu uz saimnieciskā izdevīguma vērtēšanu	2,9
T.s. "baltā saraksta" uzņēmumu priekšrocību, t.sk. publiskajos iepirkumos, pilnveidošanu	2,8

LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNERĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

SSE RIGA

Eksperti par politikas veidotāju uzsāktajām iniciatīvām 2016. gadā ēnu ekonomikas mazināšanai

MINIMĀLĀ ALGA/ĢENERĀLVIEŠOŠANĀS

“Ja mēs uztaisām 38 minimālo algu
veidus, tas ir nevēlami - būs daudz
administrēšanas vingrinājumu.

**Nosakām vienu vai divas minimālās
algas nozarē un viss**, sarežģīt līdz
pirmajai A vai trešajai B kategorijai
noteikti nevajag. Tad būs jārada VID
būvniecības kontroles analīzes nodaļa
vai kas tamlīdzīgs, kas to visu
kontrolēs un viss pārējais, kas no tā
izriet...”

“Ja ģenerālviešanos kaut kādā
veidā sasaistīs ar būvfirmu
klasifikatoru un ja būvuzņēmējs
redzēs, ka šī iniciatīva dos kādas
priekšrocības- tas veidos
priekšnoteikumus pasūtījumu
iegūšanai vai tamlīdzīgi, tad varētu
būt labs rezultāts.”

“Minimālā alga” ir laba iniciatīva, tas kas
tagad vienā vai otrā firmā tiek uzrādīts
vienkārši nav iespējams, cilvēki par šādu
naudu nestrādā. ...”.

“Svarīgi, protams, lai arī konkursos tiem
uzņēmumiem, kuri ir noslēguši ar valsti šo
vietošanos un to pilda **no tā ir kāds bonuss**.
Tādējādi arī tiem, kas aploksnē maksā
vairāk, parādīsies motivācija tikt tajā
'klubiņā', kurš maksā.

“Ģenerālvietošanos vajadzētu, bet te,
protams, ir grūti vienoties ar nozari, vajadzīgs
attiecīgs uzņēmumu skaits. Nezinu, vai to
izdosies sasniegt. Tas ir atkarīgs, vai uzņēmumi
grib vai negrib iet ārā no pelēkās zonas, citi
iemesli nav. Daudz kur negrib.
Ģenerālvietošanās pēc būtības ir rezultāts
tam, kas notiek pirms tam- ja uzņēmēji nozarē
lielākā daļa nevar vienoties par klasifikatoru,
minimālajām algām, tad visticamāk nebūs arī
ģenerālvietošanās- tas nozīmēs, ka nozare
vienkārši negrib iziet ārā no pelēkās un melnās
zonas.”

LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNERĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

SSE RIGA

Eksperti par politikas veidotāju uzsāktajām iniciatīvām 2016. gadā ēnu ekonomikas mazināšanai MINIMĀLĀ ALGA/ĢENERĀLVIENOŠANĀS

“Nedomāju, ka šai iniciatīvai pievienosies tie, kas izteikti strādā pelēkajā zonā, tur būs uzņēmumi, kas ir baltajā zonā. ... No valstiskā viedokļa, pie nosacījuma, ja tiks ieviesta minimālā alga, tas kaut kādā veidā var ienākumus valstij uzlabot. Bet tas nav instruments, kā izvilkt uzņēmumus no pelēkās zonas. ***Es pat domāju, ka šobrīd diskutētā iniciatīva par reinvestētās peļņas neaplikšanu ar nodokli varētu drīzāk izvilkt tos, kas ir nevis melnajā, bet pelēkajā zonā.*** Jo es pieļauju, ka tie, kas ir pelēkajā zonā, naudu aplokšņu algām dabū nevis no ofšoriem, bet peļņas. ***Ja vēl varētu saorganizēt, ka izvairīšanās no ienākuma nodokļa ir liels risks, respektīvi, tas tiktu labi kontrolēts un būtu adekvāti sodi,*** tas varētu pelēko zonu izcelt ārā.”

LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNĒRĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

SSE RIGA

Eksperti par politikas veidotāju uzsāktajām iniciatīvām 2016. gadā ēnu ekonomikas mazināšanai

IZMAIŅAS NODOKĻU SISTĒMĀ

“Ja tagad tiešām mainīsies **nodokļu sistēma** no 1. janvāra un veidosies šie uzkrājumi, neizmaksājot dividendes- uz ko būs ieinteresēti uzņēmēji- nu tad atkal tīri morāli notiks ‘smadzeņu klikšķis’ un uzņēmēji domās, ka tiešām ir ko zaudēt, riskējot strādājot pelēkajā zonā.”

“Kā var vēl dabūt skaidru naudu?
Visprimitīvākais un godīgākais ir dividendes, bet pie šīs **‘jauno nodokļu vēsmas’** tas paliek neizdevīgi un man šī sadaļa noteikti patīk- lai ir tās **dividendes** apliktas ar kādiem 20%, bet toties **reinvestētajai peļņai** likme ir nulle. Labi, šodien personīgi man tas kabatā ir kāds zaudējums, bet nākotnē, perspektīvā uzņēmumiem tas ir labi izaugsmei! ...”

Eksperti par politikas veidotāju uzsāktajām iniciatīvām 2016. gadā ēnu ekonomikas mazināšanai

ZEMĀKĀ CENA/ IZDEVĪGĀKAIS IEPIRKUMS

“Ir jāsaprot, **ka būvniecība ir pakalpojumu sniegšana** - ne vienmēr produkts, ko var labi aprakstīt iepirkuma tehniskajā specifikācijā un tad izvēlēties tos, kas atbilst kritērijiem, bet ir ar zemāko cenu. It sevišķi, ja ir apvienotais projektēšanas un būvniecības iepirkums, pasūtītājam veidojas daudz riski, jo daudz ir atkarīgs, cik specifikācija ir kvalitatīva.”

“... zemāko cenu un saimnieciski izdevīgāku piedāvājumu jānošķir dažāda veidā būvēs. ... Piemēram, mazā pilsētiņā siltinās pamatskolu- daudziem tas neinteresē. Te labi strādā zemākā cena, jo ir vienkārši darāms darbs. Bet būs komplicēti, apjomīgi projekti, kas daudzus interesēs, tur tā lieta ir sarežģītāka. **Ar zemāko cenu šādos lielos un komplicētos pasūtījumos var iebrukt tāda grāvī, ka nezinās kā ārā tikt...**”

LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNERĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

SSE RIGA

Ekspteri par politikas veidotāju uzsāktajām iniciatīvām 2016. gadā ēnu ekonomikas mazināšanai

ELEKTRONISKĀ DARBA LAIKA UZSKAITE

“Tām jābūt arī mazākos objektos, ne tikai lielos, tā, lai tas pārklāj visu
vai lielāko daļu nozares. Citādi nav vērts.
Nozarē lielie un mazie ir pārāk saistīti.”

Ekspteri par politikas veidotāju uzsāktajām iniciatīvām 2016. gadā ēnu ekonomikas mazināšanai KONTROLES MEHĀNISMS

“Dažus gadus atpakaļ nāca no VID vai darba inspekcijas
pārbaudes objektos veikt kontroli par cilvēkiem, kas strādā, tur
masveidā pāri sētām bēga cilvēki prom- tie, kuriem bija jābēg.

Tagad šādu kontroļu ir daudz mazāk,
jo lielajos objektos apakšuzņēmēji ir informēti, ka tas var notikt
un var notikt katru brīdi, tāpēc ar nemaksāšanu
tā kā kādreiz īsti neriskē.”

“Mums vienkārši ir jānomaina visa **VID augstākā un vidējā
vadība**, jāieliek tur jaunāki cilvēki un jāiedod viņiem brīvas
rokas- pilnvaras pieņemt, atlaist, motivēt un sodīt- ar
ķirurģiskiem paņēmieniem iztīrīt šo organizāciju. Un ne tikai šo
organizāciju. Tāpat kā sportā- ir laiks, kad trenerim ir
jāiet projām, lai kopējā komanda strādātu, bet treneris ir arī
pienācīgi jāmotivē- šāds princips varētu būt arī šajās iestādēs,
tas atvieglotu cīņu ar ēnu ekonomiku.”

Ekspteri par politikas veidotāju uzsāktajām iniciatīvām 2016. gadā ēnu ekonomikas mazināšanai

“Ir tiešām daudz iniciatīvas, praktiski visas pozīcijas, kas ir uzsāktas, ir labas un Dievs dod tās iedzīvināt.
To nevar izdarīt ne vienā mēnesī, ne gadā, tam vajadzīgs laiks. Galvenais uzdevums- izaicinājums politikas veidotājiem būtu šo
darīt daudz ātrāk, tas viss diemžēl notiek pārāk lēni un birokrātiski.”

“Tās agri vai vēlu novedīs pie pozitīvām izmaiņām. Darba paliks vairāk un motivācija nemaksāt būs vajāka - būs svarīgāk būt tirgū, nopelnīt.
Arī represīvā puse pie tā novedīs. **Diemžēl šīm idejām nav īsti konsekvences, nav priekšstats, ka tās būtu pārdomātas.**
Piemēram, visa tā ņemšanās ar solidāro atbildību liecina, ka diskusija ir ļoti nesagatavota - lēmumu pieņemām,
izskatās, ka nestrādā, atcelsim... tas norāda uz neprofesionālismu un rodas tāda... ‘kā vienmēr’ sajūta.”

LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNERĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

SSE RIGA

‘Vēlamas’ un ‘nevēlamas’ aktivitātes

	Vēlama %	Nevēlama, %
Būvniecības nozares uzskaites pilnveidošana - izstrādāt un ieviest regulējumu, kas noteiktu detalizētāku informāciju būvizstrādājumu pavaddokumentos	49,8%	50,2%
Izstrādāt un ieviest regulējumu administratīvo sodu par pārkāpumiem būvniecībā palielināšanā	41,8%	58,9%
Būvkomersantu klasifikācijas sistēmas ieviešana un saistīšana ar Publisko iepirkumu likumu, lai noteikta apjoma būves būvet varētu tikai attiecīga apjoma un pieredzes uzņēmumi	62,8%	37,2%
Izstrādāt un ieviest reglējumu, kas pilnveidotu administratīvo sodu piemērošanas praksi par pārkāpumiem būvniecībā	74,0%	26,0%
Izstrādāt un ieviest valsts un pašvaldību pasūtījumos būvniecības standarta jeb tipveida līgumus	76,6%	23,4%
Izstrādāt un ieviest regulējumu par obligāti noteiktas minimālās algas un stundu likmes atbilstoši būvstrādnieku kategorijām un kvalifikācijai	57,1%	42,9%

LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNĒRĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

SSE RIGA

‘Vēlamas’ un ‘nevēlamas’ aktivitātes

	Vēlama %	Nevēlama, %
Izstrādāt un ieviest regulējumu par nodarbināto personu elektronisku reģistrēšanu un to kustības uzskaiti būvobjektā	50,6%	49,4%
Izstrādāt un ieviest regulējumu par pienākumu ģenerāluņēmējam sniegt informāciju par piesaistīto apakšuzņēmēju nodokļu nomaksu vai algu nomaksu un kontrolējošajām iestādēm par apakšuzņēmumiem	53,7%	46,3%
Veicināt atteikšanos no “zemākās cenas” principa piemērošanas publiskajos iepirkumos un pāriešanu uz saimnieciskā izdevīguma vērtēšanu	91,8%	8,2%
T.s. “baltā saraksta” uzņēmumu priekšrocību, t.sk. publiskajos iepirkumos, pilnveidošana	61,5%	38,5%

LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNERĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

SSE RIGA

Eksperti par 'vēlamām' un 'nevēlamām' aktivitātēm

Izstrādāt un ievest
regulējumu par obligāti
noteiktas minimālās
algas un stundu likmes
atbilstoši būvstrādnieku
kategorijām un
kvalifikācijai

“Te jāsaprot, ka ar šo un arī citām iniciatīvām no vienas puses tiek veidots tāds kā ‘klubīnš’, tāpēc jāskatās, kāds ir šo iniciatīvu izpildījums. Pozitīvi ir tas, ka ar šo aktivitāti valsts noteikti saņems vairāk naudas. “

“Daudzi mazie būvnieki varētu nebūt ieinteresēti šādā iniciatīvā, sevišķi tie, kas nav gatavi iet baltajā zonā, tiem, kam varbūt tas ir izdzīvošanas jautājums. Tāda ir realitāte.”

“Ja pieņem kādu regulējumu attiecībā uz kādiem fiksētiem maksājumiem, jebkurā situācijā mēs visi gribam izvairīties no kā fiksēta. Šis regulējums ko tādu paredz un ne visiem tas patīk. ***Pie tam šie uzņēmumi, kam tas nepatīk, arī visticamāk negribēs parakstīt ģenerālvienošanos, ne visi vēlas, lai lietas nozarē mainītos...***”

LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNĒRĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

SSE RIGA

Eksperti par ‘vēlamām’ un ‘nevēlamām’ aktivitātēm

**Būvkomersantu
klasifikācijas sistēmas
ieviešana un
sasaistīšana ar Publisko
iepirkumu likumu, lai
noteikta apjoma būves
būvēt varētu tikai
attiecīga apjoma un
piederzes uzņēmumi**

“Tie, kas sajūt sevi labi kādā no kategorijām un ir tur līderi, tie šai iniciatīvai teiks jā, pārējie padomās. Tas ir konkurētspējas jautājums.”

“Te ir jautājums par izpildījumu un ne visiem šis būs izdevīgs. Proti, tagad iepirkumos var startēt pietiekoši plašs uzņēmumu loks. Pie izveidotas klasifikācijas, sasaistot uzņēmuma uzrādītos rādītājus ar iespējām startēt noteikta apjoma iepirkumos, pirmās kategorijas uzņēmumi būs privilģētākā stāvoklī, nekā otrās vai trešās kategorijas - pie tam šie citi reāli var būt tikpat lieli uzņēmumi, tomēr uz ieņēmumu neuzrādīšanas rēķina. ... Līdz ar to daudziem šāda iniciatīva var arī nebūt vēlama un daudzviet tā arī var nestrādāt. ...”

**Izstrādāt un ieviest
regulējumu par
pienākumu
ģenerālu uzņēmējam
sniegt informāciju par
piesaistīto
apakšuzņēmēju nodokļu
nomaksu vai algu
nomaksu un
kontrolējošajām
iestādēm par
apakšuzņēmumiem**

“Kas ir reālie darba veicēji - apakšuzņēmēji - mēs, protams, zinām. Bet kur viņi iepērk kādus papildus pakalpojumus, kurus paši nevar sniegt un kas ir vajadzīgs darba izpildē - piemēram, furnitūras, stikla paketes u.t.t., to neviens nezina. ...”

“Mēs varam atbildēt par apakšuzņēmēju vienā, varbūt divos ķēdes posmos, ar tiem, kuriem mēs slēdzam līgumu. Un līgumos ir atļauts izmantot citus apakšuzņēmējus, tur tā robeža nav noteikta. Bet mēs, savukārt, vienkārši neko nevaram zināt par to, kas nākošajos ķēdes posmos notiks...”

“Tā ķēde noteikti būs, tur neko nevar izdarīt, neviens apakšuzņēmējs reāli nevarēs nodrošināt visu darbu izpildi, tās ir pārāk specifiskas darbības, kas jāveic.”

**LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNERĪBA**

**BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY**

SSE RIGA

Eksperti par ‘vēlamām’ un ‘nevēlamām’ aktivitātēm

**Izstrādāt un ieviest
valsts un pašvaldību
pasūtījumos
būvniecības standarta
jeb tipveida līgumus**

“Tipveida līgumi noteikti nav izdevīgi tiem, kuriem ir ļoti labas, ilgstošas un stabilas ‘attiecības’ ar pasūtītājiem. Tur ir līgumos dažādi speciāli nosacījumi, kas pārējiem vienkārši nav sasniedzami. Jāsaprot, ka principā te ir izstrādātas shēmas, kur labi iegūst gan pasūtītājs, gan pasūtītāja izpildītājs un tāpēc arī paši pasūtītāji nav ieinteresēt neko mainīt.”

“Robežas starp to, kas ir lobisms un kas nav lobisms, ir ļoti mazas. Tāpēc diezgan liela daļa no valsts pasūtītājiem arī nemaz tik ļoti nedeg par šādu kārtību un stingra regulējuma ieviešanu - tas attiecas uz tipveida līgumiem, bet ne tikai. Jo nolikumus tagad var rakstīt visādi - nolikumā var ierakstīt tā, ka tev ir labāk, nevis tā, kā vajadzētu. Pret var būt ne tikai uzņēmēji, bet arī pasūtītāji un tas var apgrūtināt šīs iniciatīvas virzīšanu.”

**Izstrādāt un ieviest
regulējumu, kas
pilnveidotu
administratīvo sodu
piemērošanas praksi par
pārkāpumiem
būvniecībā**

“Ir jāceļ VID kompetences līmenis, tur tiešām bieži nav saprāta. Arī par iekasēšanas līmeni, ko dod, ja viņi uzrēķina kaut kādus sodus - lai cik lielus. Bieži vien tas netiek darīts, lai saņemtu naudu, bet vienkārši lai uzrēķinātu. Nopietni tas nav. VID arī jāmaina motivācija cilvēkiem, kuri kontrolē - viņi neizskatās motivēti darīt savu darbu.”

“Kādreiz bija jābaidās vairāk, ka tevi pieķers. Mums ir starptautiska pieredze citā valstī būvējot māju - pirmajā dienā bija klāt visi dienesti un pārbaudīja visu iespējamo. Latvijā, ja būvējat privātmāju, nezinu, kam ir jānotiek, lai kāds tur atnāktu ko pārbaudīt. Uzņēmumi to zina...”

**LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNERĪBA**

**BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY**

SSE RIGA

Ziņojuma kopsavilkums

Ziņojums “Ēnu ekonomika Latvijas būvniecības nozarē 2015-2016” veikts pēc biedrības “Latvijas Būvuzņēmēju partnerība” pasūtījuma pasūtītāja, biedrībai “BASE” sadarbojoties ar Rīgas Ekonomikas augstskolu (SSE Rīga). Tā mērķis ir, apkopojot pieejamo statistiku, būvuzņēmumu vadītāju, kā arī nozares ekspertu viedokļus, sniegt padziļinātu ieskatu ēnu ekonomikas problemātikā Latvijas būvniecības nozarē 2016. gadā, salīdzinājumā ar 2015. gadu.

Ziņojums balstās uz sekojošiem pētījumiem:

- Reprezentatīvas, 251 Latvijas būvniecības uzņēmumu vadītāju un vadošo speciālistu aptaujas, kas veikta 2017. gada aprīlī (par situāciju nozarē 2016. gadā). Situācijas 2016. gadā salīdzināšanai ar 2015. gadu izmantos 2016. gada aprīlī- maijā veiktais pētījums: reprezentatīva, 254 Latvijas būvniecības uzņēmumu vadītāju aptauja (par situāciju nozarē 2015. gadā).
- Par cik minētie pētījumi salīdzinoši vairāk ietver mazos un vidējos nozares uzņēmumus, 2017. gada aprīlī papildus veicām ekspertintervijas. Kopumā tika aptaujāti 5 lielu uzņēmumu vadītāji ar ilgstošo pieredzi nozarē un aktīvu iesaisti nozares pārstāvniecībā. Šo interviju mērķis - iegūt plašāku skatījumu uz ēnu ekonomikas problemātiku būvniecības nozarē.

Kā rāda pieejamie statistikas dati, būvniecības produkcijas apjoms 2016. gadā, salīdzinot ar 2015. gadu, ir piedzīvojis būtisku kritumu, samazinoties par 17.8% (CSB, 2017). Kopējo nozares apjomu samazinājumu būtiski ietekmēja 33.4% samazinājums tieši inženierbūvju būvniecībā, kas ir ļoti būtiska nozares sastāvdaļa. Nozarē, kur valda ļoti asa konkurence, kopējā apjoma kritums nevar neietekmēt arī ēnu ekonomikas lielumu. Atbilstoši SSE Rīga “Ēnu ekonomikas indeksa” (Putniņš un Sauka, 2017) pētījumam, kurš tiek veikts kopš 2010. gada, ēnu ekonomikas līmenis būvniecības nozarē Latvijā ir saglabājis ļoti augsts. Proti, vidējais rādītājs 2014-2016 gados ēnu ekonomikai būvniecības nozarē Latvijā ir 40,0 %.

Uz būtiskām problēmām attiecībā uz ēnu ekonomiku nozarē norāda arī atsevišķi pieejamās statistikas dati. Piemēram, atbilstoši Valsts ieņēmumu dienesta (VID) sniegtajai informācijai, 2016. gadā būvniecības nozarē nodarbināto vidējie mēneša darba ienākumi bija 754 EUR, kas ir mazāk kā vidējie mēneša darba ienākumi valstī (837 EUR). Jāatzīmē, ka vidējie mēneša darba ienākumi gan nozarē, gan valstī kopumā, salīdzinājumā ar 2014. un 2015. gadu, ir kāpuši. Tāpat, atbilstoši VID datiem, salīdzinājumā ar algu sadalījumu valstī kopumā, būvniecības nozares uzņēmumu darbinieki proporcionāli vairāk saņem algas kategorijās ‘zem un nedaudz vairāk kā minimālā’ un mazāk - ‘lielo algu’ kategorijās.uz ēnu ekonomikas problemātiku būvniecības nozarē.

Nozarē ir mazinājis arī darba ņēmēju skaits: no 55 966 darbinieku 2015. gadā uz 501 778 darbiniekiem 2016. gadā. Tomēr, kā liecina gan pieejamā “Lursoft” informācija, gan arī VID apkopotie dati, kopbudžeta ieņēmumi no būvniecības nozares nodokļu maksātājiem 2016. gadā ir pieauguši, pie tam būtiski. VID pārstāvji to skaidro ar negatīvā pievienotās vērtības nodokļa ieņēmumu samazinājumu. Savukārt, ne aprēķini par kopējo ēnu ekonomikas apjomu būvniecības nozarē (Putniņš un Sauka, 2017), ne arī dati no reprezentatīvas pētījuma aptaujājot vairāk kā 250 Latvijas būvniecības uzņēmumus, par būtisku ēnu ekonomikas mazināšanos nozarē neliecina. Tāpat intervētie eksperti šī pētījuma ietvaros nevar norādīt uz jebkādām, iepriekšējā gada vai ilgākā termiņā īstenotām aktivitātēm, kas šādu nodokļu ieņēmumu pieaugumu no nozares varētu izskaidrot.

LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNERĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

SSE RIGA

Proti, rezultāti no reprezentatīvas Latvijas būvniecības uzņēmumu vadītāju un vadošo speciālistu aptaujas, kas veiktas 2017. un 2016. gados, norāda, ka ēnu ekonomika nozarē ir tikpat liela problēma kā tā bija gadu iepriekš. Proti, nozares uzņēmumi joprojām vērtē problēmas lielumu ar 4.8 no 7, kur '7' nozīmē - tā ir ļoti liela problēma, kas būtiski, negatīvi ietekmē konkurētspēju. Atbilstoši jaunākajiem pētījuma rezultātiem, ēnu ekonomikas apjoms gan ir nedaudz krities visās tās komponentēs. Proti, ir nedaudz samazinājušās aplokšņu algas (34.6% 2016. gadā salīdzinājumā ar 36.3% 2015. gadā) pie situācijas, kad valstī kopumā novērots neliels aplokšņu algu pieaugums (18.1% 2016. gadā salīdzinājumā ar 17.9% 2015. gadā). 2016. gadā, salīdzinot ar 2015. gadu, ir mazinājusies arī uzņēmumu ienākumu neuzrādīšana (attiecīgi: 18.5% un 19.9%) un darbinieku skaita neuzrādīšana (attiecīgi: 7.6% un 9.6%), kā arī korupcijas apjoms nozarē. Tomēr aplokšņu algas un neuzrādītie ienākumi Latvijas būvniecības nozarē joprojām ir iespaidīgi - būtiski lielāki nekā vidēji Latvijā.

Atbildot uz jautājumu "Kāda ir aptuvenā varbūtība tikt "noķertam" tipiskam uzņēmumam Jūsu nozarē, ja uzņēmums neuzrāda ieņēmumus, neuzrāda darbinieku skaitu, neuzrāda (patieso) darbinieku algu un veic neoficiālus maksājumus, lai 'nodrošinātu' kontraktu?", būvniecības uzņēmumu pārstāvji atzīst ka, varbūtība tikt pieķertiem ir salīdzinoši augsta. Tomēr pētījuma rezultāti norāda arī uz to, ka sekas par pieķeršanu vairumā gadījumu tiek vērtētas kā salīdzinoši nebūtiskas. Atbilstoši iegūtajiem rezultātiem, būvniecības nozarē uzņēmumi visvairāk izvairās no darbaspēka nodokļu maksāšanas, pie tam pat salīdzinoši vairāk kā gadu iepriekš. Tam seko izvairīšanās no ienākuma nodokļa un PVN. Tomēr aptaujātie nozares eksperti uzsver ciešo saikni, norādot PVN izkrāpšanas shēmas kā ļoti būtisku avotu skaidrās naudas ieguvei, kas cita starpā tiek izmantots arī aplokšņu algu maksāšanai. Kā uzsver daži no ekspertiem, visticamāk, šādas shēmas tiek 'piesegtas', kas cita starpā, nozīmē, ka problēma nebūt nav viegli un ātri risināma.

Gan uzņēmējiem, gan ekspertiem, pētījuma ietvaros tika lūgts identificēt galvenās ēnu ekonomikas apjomu veicinošās problēmas Latvijas būvniecības nozarē. Būtiskākais secinājums, līdzīgi kā ziņojumā gadu iepriekš - rezultāti apstiprina, ka ēnu ekonomika ir kompleksa parādība, kas prasa kompleksu pieeju tās risināšanā. Proti, identificēto problēmu klāsts skaidri parāda, ka Latvijas politikas veidotājiem ir jāstrādā pie vairākiem - gan ar likumdošanu, gan nodokļu sistēmas sakārtošanu, gan 'domāšanas' un motivācijas uzlabošanu, gan nozari kontrolējošo iestāžu kvalitātes uzlabošanas, komunikācijas ar nozari uzlabošanas saistītiem pasākumiem vienlaikus. Atbilstoši jaunākā pētījuma rezultātiem, augstas nodokļu likmes, nekonsekventa nodokļu politika, nesakārtota tiesiskā vide, zemākās cenas princips iepirkumos, 'vienas dienas uzņēmumu' parādīšanās iepirkumos un iepirkumu rezultātu apstrīdēšanas ļaunprātīga izmantošana ir faktori, kuru problemātiskums tiek vērtēts ar '5' vai vairāk - tātad kā ļoti būtiskas problēmas, kas veido ēnu ekonomikas lielo apjomu nozarē. Papildus 2016. gadā, salīdzinājumā ar 2015. gadu, uzņēmumi daudz vairāk norāda uz to, ka sociālā nodokļa nomaksai nav noteikts princips līdzīgs reversajam PVN, kā arī uz drastiskajiem sodiem un sankcijām. Tāpat, diemžēl, lielākā mērā kā 2015. gadā, būvniecības nozares uzņēmēji pauž viedokli, ka vienkārši neredz jēgu maksāt nodokļus.

Par nepieciešamību ēnu ekonomikas mazināšanai izmantot kompleksu pieeju, piekrīt arī aptaujātie nozares eksperti. Eksperti sevišķi uzsver apjomu trūkumu un ar to saistīto aso konkurenci nozarē, kas ir viens no galvenajiem ēnu ekonomikas veicinātājiem. Norādot uz lielo valsts iepirkuma īpatsvaru, eksperti aicina politikas veidotājus labāk plānot nozares noslodzi un aktīvāk strādāt pie attiecīgo fondu apguves. Tāpat eksperti norāda uz būtiskām problēmām, kas saistītas ar zemākās cenas principu iepirkumos, kā arī iepirkumos izmantotajiem kritērijiem. Proti, eksperti runā par ierobežotām iespējām celt ražošanas efektivitāti, nereti tieši iepirkumos noteikto kritēriju dēļ. Piemēram, to, ka tiek noteikts nevis tas, kādam ir jābūt produktam vai sniegtajam pakalpojumam, bet tieši kā, ar kādam iekārtām un tml. produkts ir jāizgatavo. Eksperti uzskata, ka šāda pieeja lielā mērā bremzē nozares attīstību - sevišķi pie asas konkurences apstākļiem, kas vēl vairāk veicina izvairīšanos no nodokļu maksāšanas tieši tāpēc, lai spētu piedāvāt zemāko cenu. Eksperti uzver arī problēmu ar ļoti zemas kvalitātes projektu līmeni, kas tieši ietekmē būvniecības tālāko procesu un līdz ar to arī uzņēmumu iesaisti ēnu ekonomikas darbībā.

2017. gada pētījumā lūdzām reprezentatīvai Latvijas būvniecības uzņēmumu izlasei novērtēt, cik efektīvi valsts ir īstenojusi politiku (t.i.

LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNERĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

SSE RIGA

iniciēti, izstrādāti un/ vai ieviesti dažādi instrumenti) ēnu ekonomikas mazināšanai būvniecības nozarē Latvijā 2016. gadā. Lūdzām sniegt vērtējumu skalā no 1-7, kur "1" nozīmē "ļoti neefektīvi", iegūstot rezultātu - tikai 2.8. Pētījuma rezultāti norāda, ka, pēc uzņēmēju domām, visefektīvāk 2016. gadā politikas veidotāji Latvijā ir strādājuši pie būvniecības nozares uzskaites pilnveidošanas (vidējais vērtējums 4.1 skalā no 1-7, kur "7" nozīmē augstāko vērtējumu). Tam seko darbs pie regulējuma administratīvo sodu par pārkāpumiem būvniecībā palielināšanas, būvkomersantu klasifikācijas sistēmas ieviešana, sasaistot ar Publisko iepirkumu likumu, kā arī regulējuma administratīvo sodu piemērošanas praksei par pārkāpumiem būvniecībā pilnveidošanā. Kā mazāk efektīvas, savukārt, uzņēmēji novērtējuši politikas veidotāju iniciatīvas t.s. baltā saraksta pilnveidošanai, atteikšanos no 'zemākās cenas' principa piemērošanas publiskajos iepirkumos veicināšanu un pāriešanu uz saimnieciskā izdevīguma vērtēšanu, kā arī regulējumu par pienākumu ģenerāluzņēmējam sniegt informāciju par piesaistīto apakšuzņēmēju nodokļu nomaksu ieviešanu.

Arī aptaujātie eksperti norāda, ka politikas veidotāji iepriekšējā gadā neko būtisku ēnu ekonomikas mazināšanai nozarē nav izdarījuši. Savukārt, iesāktās izmaiņas, pēc ekspertu domām, lielā mērā ir ļoti vajadzīgas, tomēr, diemžēl, notiek ļoti lēni un pārmērīgi birokrātiski. Praktiski visi aptaujātie eksperti arī ir vienprātīgi, ka iedarbīgs instruments ēnu ekonomikas mazināšanai nozarē būs tas, ja nozare spēs vienoties par minimālo algu. Eksperti uzsver nepieciešamību šo iniciatīvu saistīt ar priekšrocībām iepirkumos tiem uzņēmumiem, kuri to atbalsta un izpilda. Lielākā daļa aptaujāto ekspertu par pareizām un vēlamām uzskata arī visas iesāktās iniciatīvas, kas saistītas ar laika uzskaiti. Eksperti vairākkārt arī uzsvēra nozīmīgumu diskusijai par zemāko cenu un saimnieciski izdevīgāko iepirkumu, nereti saistot šo diskusiju arī ar jautājumu par tipveida līgumu ieviešanu. Tāpat eksperti norāda uz problēmām kontroles mehānismā, tai skaitā nepieciešamību celt kompetenci VID un citās kontrolējošajās iestādēs un to, ka tas negatīvi ietekmē ēnu ekonomikas mazināšanas būvniecības nozarē.

2016. gadā veiktajā pētījumā, kur aptaujājām aptuveni 30 lielāko Latvijas būvniecības uzņēmumu īpašniekus un vadītājus, respondentu viedokļi par dažādām plānotajām un uzsāktajām aktivitātēm ēnu ekonomikas mazināšanai un konkurētspējas palielināšanai būvniecības nozarē nereti dalījās. Šī iemesla dēļ 2017. gada pētījumā respondentiem no reprezentatīvas būvniecības izlases jautājām, vai, pēc viņu domām, konkrētā aktivitāte vispār ir vēlama t.i. potenciāli samazina ēnu ekonomikas apjomu nozarē un palielina nozares konkurētspēju? Rezultāti apliecina, ka kopumā būvniecības nozarē nav vienotības attiecībā uz lielāko daļu no plānotajām vai uzsāktajām iniciatīvām. Piemēram, lai arī politikas darbu - vismaz uzsāko - pie būvniecības nozares uzskaites pilnveidošanas, kā arī darbu pie regulējuma administratīvo sodu par pārkāpumiem būvniecībā palielināšanas, uzņēmēji kopumā vērtē kā efektīvu, aptuveni puse aptaujāto arī neuzskata šādas aktivitātes kā vēlamas. Līdzīgi, kā tādas, kas pozitīvi neietekmēs ēnu ekonomikas mazināšanos Latvijas būvniecības nozarē, vismaz 40% aptaujāto, citu starpā, min sekojošas aktivitātes: "izstrādāt un ieviest regulējumu par obligāti noteiktas minimālās algas un stundu likmes atbilstoši būvstrādnieku kategorijām un kvalifikācijai"; "izstrādāt un ieviest regulējumu par nodarbināto personu elektronisku reģistrēšanu un to kustības uzskaiti būvobjektā", kā arī "izstrādāt un ieviest regulējumu par pienākumu ģenerāluzņēmējam sniegt informāciju par piesaistīto apakšuzņēmēju nodokļu nomaksu vai algu nomaksu un kontrolējošajām iestādēm par apakšuzņēmumiem".

Savukārt, lielākā daļa aptaujāto kā vēlamas atzīst sekojošas aktivitātes: "veicināt atteikšanos no 'zemākās cenas' principa piemērošanas publiskajos iepirkumos un pāriešanu uz saimnieciskā izdevīguma vērtēšanu", kā arī "izstrādāt un ieviest regulējumu, kas pilnveidotu administratīvo sodu piemērošanas praksi par pārkāpumiem būvniecībā" un "izstrādāt un ieviest valsts un pašvaldību pasūtījumos būvniecības standarta jeb tipveida līgumus".

Par to, kāpēc atsevišķas iniciatīvas var nebūt vēlamas lielākai vai mazākai daļai būvniecības uzņēmumu, jautājām nozaru ekspertiem, Latvijas lielo uzņēmumu pārstāvjiem ar ilgstošo pieredzi būvniecības nozarē. Attiecībā uz iniciatīvu "izstrādāt un ieviest regulējumu par obligāti noteiktas minimālās algas un stundu likmes atbilstoši būvstrādnieku kategorijām un kvalifikācijai", eksperti norāda, ka daļai uzņēmumu palielināsies izmaksas, t.sk. tāpēc, ka būs godīgāk jāuzrāda reālais algu līmenis. Tas, kā uzsver aptaujātie eksperti, daudziem,

LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNĒRĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

SSE RIGA

protams, nepatīk. Kopumā, un ne tikai attiecībā uz šo rādītāju, eksperti uzsver, ka ne tuvu visi uzņēmumi nozarē vēlas iziet no melnās vai pelēkās zonas. Pie tam pie pašreizējās asās konkurences mazākajiem uzņēmumiem šis var būt arī izdzīvošanas jautājums, tāpēc arī tie ir pret.

Savukārt, attiecībā uz iniciatīvu "būvkomersantu klasifikācijas sistēmas ieviešana un sasaistīšana ar Publisko iepirkumu likumu, lai noteikta apjoma būves būvēt varētu tikai attiecīga apjoma un pieredzes uzņēmumi", visi eksperti uzsver, ka ir loģisks satraukums no daudziem uzņēmumiem nozarē, ka, ieviešot šādu klasifikāciju uzņēmumiem, kas 'tiks ielikti' kādā zemākā kategorijā, būs ierobežota pieeja dalībai lielākos konkursos. Respektīvi, regulējums sašaurinātu uzņēmumu loku, kas var piedalīties iepirkumos, izpildot noteiktos kritērijus. Bet tas, savukārt, noteikti nav pa prātam uzņēmumiem, kuri reāli kritērijus var izpildīt, tomēr to nedara, piemēram, neuzrādīto ieņēmumu vai algu dēļ. Eksperti min vēl citus piemērus, tomēr kopumā uzsver šīs iniciatīvas nozīmīgumu ēnu ekonomikas mazināšanai - neskatoties uz atsevišķu vai pat daudzu nozares uzņēmumu pretestību.

"Veicināt atteikšanos no 'zemākās cenas' principa piemērošanas publiskajos iepirkumos un pāriešanu uz saimnieciskā izdevīguma vērtēšanu" atbalsta vairāk kā 90% aptaujāto uzņēmumu, arī eksperti pauž galvenokārt atbalstošu viedokli. Savukārt, runājot par iniciatīvām administratīvo sodu palielināšanā un arī sodu piemērošanas praksi, atbalstot to reprezentatīvās aptaujas uzņēmumu daļu, kas redz šādas iniciatīvas kā nevēlamas, eksperti kritizē kontrolējošo iestāžu kompetenci un pieeju. Komentējot, kāpēc iniciatīva "izstrādāt un ieviest regulējumu par pienākumu ģenerāluzņēmējam sniegt informāciju par piesaistīto apakšuzņēmēju nodokļu nomaksu vai algu nomaksu un kontrolējošajām iestādēm par apakšuzņēmumiem" var nebūt vēlama atsevišķiem nozares uzņēmumiem vai arī nozarei kopumā, aptaujātie eksperti min vairākus argumentus. Tomēr kopumā, spriežot pēc aptaujāto ekspertu izteiktajiem viedokļiem, uzņēmēji vienkārši netic, ka šāds regulējums ir reāli izpildāms būvniecības nozares specifikas dēļ. Proti, tāpēc, ka vienkārši nav iespējams izsekot visai apakšuzņēmēju ķēdei, bet šo ķēdi ierobežot arī nevar.

Komentējot iniciatīvu "izstrādāt un ieviest valsts un pašvaldību pasūtījumos būvniecības standarta jeb tipveida līgumus", viens no aptaujātajiem ekspertiem uzsver, ka: "Tipveida līgumi noteikti nav izdevīgi tiem, kuriem ir ļoti labas, ilgstošas un stabilas 'attiecības' ar pasūtītājiem. Tur ir līgumos dažādi speciāli nosacījumi, kuri pārējiem vienkārši nav sasniedzami. Jāsaprot, ka principā te ir izstrādātas shēmas, kur labi iegūst gan pasūtītājs, gan pasūtījuma izpildītājs. Tāpēc arī paši pasūtītāji nav ieinteresēti neko mainīt." Eksperti uzsver arī to, ka tipveida līgums dotu pienesumu zemākajai cenai, jo, ja līgums ir tipveida tur neko daudz nevar mainīt - visu nosaka konkurence. Runājot par šīm iniciatīvām kopumā, eksperti uzsver to, ka dažādu nozares uzņēmumu attieksmei attiecībā uz augstākminētajām iniciatīvām ir tieša ietekme arī uz to, vai būs iespējams noslēgt ģenerālvienošanos. Proti, būvniecības nozarē nav vienotības par dažādu uzsāktu aktivitāšu ēnu ekonomikas mazināšanai 'lietderību' lielā mērā tieši dēļ nevēlēšanās iziet no pelēkās zonas. Tāpēc, lai arī ģenerālvienošanos aptaujātie eksperti kopumā uzskata par pozitīvu un nozarei vajadzīgu, tomēr eksperti norāda, ka šo iniciatīvu īstenot nebūs vienkārši.

Ceram, ka pētījumā apkopotās atziņas un ieteikumi palīdzēs Latvijas politikas veidotājiem turpināt darbu pie analītiskākiem un veiksmīgākiem risinājumiem ēnu ekonomikas mazināšanai būvniecības nozarē. Nobeigumā - ļoti svarīgi uzsvērt, ka identificēto kompleksu ēnu ekonomikas problēmu risināšanai un aktivitāšu ieviešanai būvniecības nozarē, būtiska ir ne tikai dažādu nozaru ministriju aktīva iesaiste un savstarpēji koordinēts darbs, bet arī sadarbība ar pašu nozari. Šajā kontekstā ir ļoti būtiski, lai nozares uzņēmumi skaidri apzinās ilgtermiņa ieguvumus no vairāku, pašreiz diskusiju krustugunīs nonākušu, iniciatīvu ieviešanas. Tāpēc ieteiktu politikas veidotājiem, kuri iesaistījušies ēnu ekonomikas mazināšanas un konkurētspējas palielināšanas būvniecības nozarē iniciatīvu plānošanā un īstenošanā, pie spoguļa pielikt sekojošu, vienu no aptaujāto ekspertu, paustajiem viedokļiem: "(Tikai tad var sagaidīt rezultātu), ja būvuzņēmējs redzēs, ka šī iniciatīva dos kādas priekšrocības - tas veidos priekšnoteikumus pasūtījumu iegūšanai vai tamlīdzīgi. Te par ideju neviens neko negrib, ar saukļiem un lozungiem lietām mēs esam daudz kam jau izgājuši cauri..."

LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNERĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

SSE RIGA

LATVIJAS
BŪVUZŅĒMĒJU
PARTNERĪBA

BUSINESS AGAINST
BASE
SHADOW ECONOMY

SSE RIGA